

Transcendentalinės sąmonės pro-simboliai

Įvadas

Nepaisant požiūrių įvairovės, daugelis teorijų dar miglotai įvardija tai, kas yra sąmonė. Fizika bando paaiškinti šį dalyką, atsižvelgdama į sukurtus dėsnius bei teorijas. Fiziologija, biologija ir chemija siūlo savo spekuliacijas bei tyrinėjimus kaip svarbius aiškinimo būdus. Psichologija, podraug su chemija, biologija bei fiziologija, pažymi, kad sąmonė priklauso *vidiniam žmogaus pasauliui*. Sociologija taip pat neatsilieka, pažymėdama, kad sąmonė yra ekonominių ir bendruomeninių sąryšių padarinys. Žinoma, yra skirtingos šių dalykų sritys. Nėra vienos sociologinės teorijos, kaip nėra ir vienos psichologinės arba psichiatrinės teorijos. Žiniasklaida kartais teisingai pažymi, kad yra tiek teorinių psichologijų ir psichiatrijų, kiek yra psichiatrų. Nepaisant to, galime sugrįžti prie įdomesnių klausimų.

Pirma, nebereikia kartoti argumentų, kurie griežtai įvardijo, kad teorijų logika nėra išvedama iš objektų, kuriuos teorijos arba apibūdina, arba aiškina. Kitaip tariant, teorijos struktūra iš pagrindų skiriasi nuo dalykų, daiktų, veiksmų bei įvykių struktūrų, apie kurias teorijos kalba. Čia galima teigti, kad teorijos turi semantinius turinius, sudarančius teorijų *intencionalumą*. Priešingu atveju teorijos taip ir liktų kalbinio idealizmo pavyzdžiais. Suprantama, mes dar nežinome, ką reiškia teorijų intencionalumas. Reikia pridurti, kad tradicinis intencionalumo supratimas – kaip žmogus, norįs ką nors pasiekti, ką nors suprasti, – neturi daug bendro su taja plotme, kur intencionalumas susikuria be jokių intencijų. Tradicinis supratimas aiškina, kad visi žmogaus veiksmi, gyvenimo būdai yra su kuo nors susiję. Žiūrėti – vadinasi, žiūrėti į ką nors, girdėti, paliesti, mąstyti ką nors, jausti, mylėti ką nors arba tyrinėti ką nors. Šita intencionalumo plotmė atitinka įprastąjį moksliskumą – bihevizizmą, psichologizmą, netgi mentalizmą. Kaip paaiškės, mūsų analizė atveria plotmes, be kurių nebūtų įmanomas arba suprantamas jokio tipo intencionalumas. Antra, paprastai ir gan lėkštai kalbant, jau esame įpratę peržengti empirizmo bei racionalizmo ideologinius žmogaus patirties suprastinimus. Galime sakyti, kad

“teoriniu” arba “etiniu” požiūriu ir pan. mes suprasime tuos pačius dalykus kitaip. Vadinasi, teorijos nieku gyvu nekyla iš reiškinių, tam tikrų veiksmų arba jų ypatybių – jos sudaro žmogaus patyrimo būdus, kurie įgalina suvokti daiktus bei įvykius. Žinoma, būtų galima teigti, kad visa tai yra savaiame suprantama, nes tokie patyrimo būdai įvardijami pirmiausia kaip žmogaus sukurtos kalbos. Patyrimas yra kalbos mokėjimas. Be abejo, ši *lingvistinė tezė* yra pakankamai plati, nes ji apima ne tik kalbos filosofiją, bet taip pat įvairias hermeneutikos bei semiotikos formas. Trūkumai yra tie, kad šioje plotmėje mes atsiduriame kalbos rate, kuris neleidžia mums sukurti teorijų apie kalbas. Kad tokia daryba yra reikalinga, rodo pastangos sukurti *metakalbas*. Tai negali būti kalbos, nes kitaip mes vėl atsidursime kalbos apskritime, kai viena kalba pagrindžia kitas kalbas. Tuo atžvilgiu būtų panašu į istorijos apskritimą, kai vienas pagrindas, pasak Schopenhauerio, yra teisingas, nes jis pagrįstas kaip dieviškasis apsiereiškimas, o šį apsiereiškimą iš tikrųjų įvardija kiti pagrindai. Trumpai tariant, turimas požiūris į kalbą reikalauja visai kito patyrimo, kuris turi skirtis nuo kalbos. Dar galima pridurti, kad kalbos vartojimas, ištirpstant toje pačioje kalboje, iš tikrųjų atima galimybę parodyti skirtumus tarp teorinės, etinės, teologinės, loginės ir kitų kalbų. Jau patys skirtumai reikalauja principų ir požiūrių, susijusių su *patyrimu*, be kurio tokie skirtumai negali pasirodyti. Šiuo atveju patyrimas reikalauja specifinių kalbų, galinčių išreikšti patyrimo struktūras. Priėmus šį teiginį, jau galima argumentuoti visai kitaip, ypač tada, kai pastebima, jog kalbos, išreiškiančios patyrimą, taip pat parodo, kad patyrimas nėra vienalytis arba vienusis, bet turi daug įvairių aspektų. Drauge reikia griežtai pažymėti, kad patyrimas nėra duotybė – tarsi ji būtų koks nors daiktas, kokia nors psichologinė, fiziologinė ar netgi proto būklė. Kaip toliau paaiškės, *patyrimas susideda iš fenomenų, spontaniškai susidarantių ir pasirodantių vartojant kalbas, simbolines formas, tikrovės daiktus ir vaizdinius, gamtos ir žmonių esatis*. Kitaip tariant, įvairiais atžvilgiais, *sąmonės – kaip tikrovės, vaizdinio, metafizinės*

prielaidos, žmogaus būklės – iš viso nėra. Sąmonė atsiveria kaip specifinio fenomeno raiška anapus jos ir iki jos – klystume teigdami, kad ją pagrindžia tikrovė, kaip sąmonė. Galima sakyti, kad įvairių simbolių formacijų, įvairių sąvokų, įvairių asmeniškų patyrimų kontekste pavyktų atpažinti specifinius sąmonės formavimosi aspektus.

Šiuos aspektus aptarsime vėliau. Svarbu pakankamai griežtai ir principingai pažymėti, kad, pavyzdžiui, teorinė kalba perima teorinį patyrimą, kuris skiriasi nuo estetinės kalbos ir jos patyrimo, kaip ir empirinė kalba perima empirinį patyrimą; lygiai taip pat pačios kalbos patyrimas skiriasi nuo kitokio pobūdžio patyrimo. Šitaip norima pabrėžti, kad suformuluotume visiškai metafizišką ir dogmatišką teiginį, jeigu tartume, kad yra tik vienas patyrimo būdas, o tuo tarpu visi kiti būdai – subjektyvūs. Čia paaiškėja, kad yra pateikiamas subjektyvumo patyrimas, kuris yra objektyvus. Kitaip tariant, subjekto patyrimas reikalauja įvesti perskyrą tarp subjekto ir patyrimo, kuris yra nukreiptas į tą patį subjektą. Šis argumentas taikytinas ir kitoms sferoms: kultūros objektams ir jų patyrimo būdams, teorinėms struktūroms ir jų patyrimo būdams, psichologinėms būsenoms, taip pat jų patyrimo būdams. Taigi teorinė žiūra ir žvilgsnis į teoriją jau reikalauja dviejų patyrimo būdų, kaip yra, viena vertus, psichologinių jausmų išgyvenimo ir, kita vertus, jų, kaip objektų, patyrimo atveju. Iš šių pavyzdžių galima padaryti esminę išvadą: patyrimo būdai, kaip sąmonė, yra visai kitokio pobūdžio negu bet kokia realybė, nepaisant to, ar pastaroji būtų gamtinė, mistinė, metafizinė, formali, ar išsivaizduojama tikrovė. Visa tai sudaro sąmonei prieinamus objektus, bet juos patirianti sąmonė iš viso nesutampa su jų esmėmis. Palyginti su pastarosiomis ir jų buvimo būdais, sąmonės, kaip daikto, nėra. Atsižvelgiant į šiuos dalykus darosi visai įmanoma suprasti sąmonę, nes jos nereikia niekur ieškoti – nei gamtoje, nei anapus jos, kadangi gamtos atpažinimas iš tų dalykų, kurie esti anapus gamtos, jau reikalauja pačios sąmonės. Galima sakyti, kad visa tai yra gamtiniai ir antgamtiniai, kultūros ir prigimties, ideologijos ir mokslo, psichologijos ir proto dalykai, susidedantys iš nuorodų į sąmonę, kuri skiriasi nuo jų visų. Iš čia jau galima pažvelgti į tuos aspektus per įvairių sferų raišką.

Simbolinės išraiškos

Simbolinės išraiškos veriasi kultūrų sferose. Svarbu pažymėti, kad jos nesimbolizuoja kokios nors tikrovės, bet sudaro specifinius saitus, kurių struktūroje žmogus susiranda vietą, laiką, gyvenimo

tikslus bei kryptis. Tai nėra reikšmių klausimas, nors reikšmės gali tapti viena simbolių savybe. Pažvelkime į keletą simbolių darinių, kurie šiandieną yra itin svarbūs. Kapitalizmas dabar neva laimėjo prieš visas kitas sistemas. Teigiama, kad jis esąs labai dinamiškas, galįs be perstojo perdirbti gamtą į prekes ir netgi iš prekių padaryti kitas, pertvarkyti technologiją, politines sistemas ir tuo būdu nepaliaujamai kurti *pažangą*. Ir apskritai nesvarbu, ar pažanga yra, ar jos nėra, ar žmogus įstengia viską pakeisti į prekes – į tai, kas yra nauja, ar šito padaryti jam nepavyksta; tai, kas svarbu, aptinkama šiuose simboliuose. Nesiliaujanti, dinamiška veikla, kuri viską pertvarko – net žmogų, viską “iš naujo suvirškina” – net ir dangaus būtybes, remiasi pažangos patvarumu. Tačiau prieš ką gi kapitalizmas laimėjo, jei ne prieš savo garsųjį priešą, vadinamąjį komunizmą? Kyla klausimas, kas tai yra? Visi esame susipažinę su pašėlusia veikla, kruvinomis revoliucijomis, tradicijos griovimu, žmonių, kurie priklausė priešų klasei, naikinimu – dėl to, kad išsipildytų istorinės bei medžiaginės dialektikos dėsniai. Nepaisydami mūsų jie veikia visų mūsų užnugaryje. Jie nekinta ir yra pastovūs, o todėl tie, kurie jiems priešinasi, yra pasmerkti pražūčiai. Štai dzenbudistas klausia savo mokytojo, kas yra Buda ir kurgi jis išikūręs. Mokytojas sudrožia jam lazda per strėnas ir išvaro iš savo mokyklos: čia Budos nėra. Budistas eina į kitą mokyklą, metų metus treniruojasi, badauja, mąsto ir vėl klausia savo mokytojo: ar Buda yra vienas, ar jų yra daug. Ir vėl jis gauna lazda per kuprą. Filosofas argumentuoja, kad būtis yra amžina, kad trukmė, visi kintantys sąryšiai yra paviršutiniai ir nebūtinai reiškiniai: jie nedaro jokios įtakos būčiai ir jos esmei. Jo priešininkas argumentuoja atvirkščiai: būtis iš viso nėra, visa, kas yra, yra tik kismas, tik nepaliaujama tėkmė be krantų. Aišku, mokslininkas irgi nenusileidžia: savo teorijose jis teigia, kad teisinga sakyti, jog viskas kinta, bet šiuos pokyčius valdo neišvengiami dėsniai. Postmodernistas nesutinka nė su viena minėta simboline išraiška ir teigia, kad iš viso neįmanoma nuspręsti, kuri iš jų esanti tiesa, nes viskas iš pagrindų priklauso nuo retorinių figūrų ir kalbų bei jų kategorinių struktūrų, kurių rėmuose žmogus ne tik viską supranta, bet taip pat juose gyvena. Iš tokių rėmų niekas negali ištrūkti. Dar kiti, tikri metafizikai, pasistūmėtų iki pabaigos ir tvirtintų, kad yra esminis skirtumas tarp amžinybės ir laiko, kad be kokios nors duotybės, kuri yra amžina, laikas iš viso nebūtų įmanomas. Laikas yra arba kintantis amžinybės veidas, arba žmogaus iliuzija, *maja*,

susijusi su žmogaus aistromis ir prisirišimu prie daiktų.

Nepaisant mano paties arba bet kurio kito perimtų kultūros elementų, galbūt netgi kitų kultūrų simbolių išraiškų nesupratimo, mano paties psichologinių bei protinių ydų, minėtos simbolinės figūros atveria visai kitą patyrimo sferą, kuri netgi simbolių struktūrose vadintina *transcendentaline sąmone*. Jos išorinė sudėtis yra *būvis ir trukmė, tvarumas ir kismas*. Šioji sudėtis nėra nei subjektyvi, nei objektyvi, nes minėtieji simboliniai pavyzdžiai taip pat gali sudaryti rėmus viso to, kas yra subjektyvu ir objektyvu. Kitaip tariant, ar žmogus galvotų kaip filosofas idealistas ir teigtų, kad visata esanti tik subjektyvių sąvokų kūrinys, ar tvirtintų, kad visatos dėsniai gali paaiškinti subjektyvią žmogaus prigimtį ir tai, kaip jis reaguotų į objektyvius įvykius, jis vis tiek remiasi transcendentalinės sąmonės savybėmis: tvarumu ir kismu. Šį derinį pavadinsime aptariamosios sąmonės simboliais. Jų neišvengtume netgi simbolinėje kultūrų sferoje, vadinasi, turėdami vieną tos sąmonės sferą – kismą, neišvengtume ir kitos – tvarumo. Pastovi būtis visuomet sukuria sau laikiną pasaulį, audringa revoliucija pažada aukštesnį gyvenimo būvį, viską griaunanti ir keičianti technologija įtikinėja žmogų, kad anksčiau ar vėliau padovanos jam kūno amžinybę. Suprantama, šitie pažadai slepia prielaidą, kad šiuolaikinėje Vakarų mokslinėje kultūroje kitokios amžinybės nebėra. Simbolinės morfologijos, teigiančios apie anapusinę amžinybę, jau mirė praėjusiame šimtmetyje. Tokių anapusinių sferų iškilimas šiandieną tėra tik retorinio pobūdžio atsišaudymas traukiantis iš kovos lauko. Tačiau šioji simbolinė struktūra ne tik įvardija, bet ir sudaro vieną gyvybingos duotybės variantą.

Gyvybinga dabartis

Iki šiol simbolinės kultūrų duotybės perteiktos kaip vienokių ar kitokių dalykų išraiškos. Dalykai, perteikiami per tokias išraiškas, yra sąmonės simboliai, nusakantys tik fenomeno būklę. Pastarasis yra patyrimas, bet ne tikrovė. Toks fenomenas nėra lengvai suprantamas, ypač dėl to, kad jis yra tiesioginė gyvybinga dabartis. Čia šiek tiek gali pagelbėti kai kurie pavyzdžiai. Imkime teoriją, kuri aiškina, kad tai, ką mes patiriame juslėmis, ir tai, kas pasirodo empiriškai kaip daiktas, kurį pakartotinai turime prieš akis, apskritai yra tik energijos laukas be jokių – nors mums jusliškai ir matomų – ribų. Kitaip tariant, tai, ką mes matome, yra empiriškai subjektyvu ir neturi jokios atramos tikrovėje. Imkime kitą teorinį

pavyzdį: visa tai, kas yra tikrovė, tiesiogiai **atveria** regėjimas, lytėjimas – čia daiktas pasirodo **tvarus**, galbūt netgi amžinas. Dvi teorinės sąmonės – modernioji ir klasikinė – ir abi nurodo tikrovę taip, kaip šito reikalauja tos pačios sąmonės tiesiogiai patiriama gyvybinga dabartis. Vienu atveju išskiriamas paties daikto kitimas, raida, o kitu atveju – patvarumas. Taigi mums nereikia klausti, kuri teorija geriausiai atitinka tikrovę; svarbu suprasti tai, kaip šie teoriniai žvilgsniai, kaip gyvybingos duotybės išraiškos, sudaro savo struktūrą. Be to, pridurtina: jeigu *tas pats daiktas* gali pasirodyti įvairių teorijų, kaip simbolių sąmonės išraiškų, rėmuose, tai galima teigti, kad ne tik tokie rėmai, bet ir sąmonės gyvybingoji duotybė nėra tiesioginis atsakas į daiktą ir jo ypatybes. Kitaip sakant, sąmonės formavimasis nesietinas su daiktų įtaka. Žodis *įtaka* reiškia, griežtai kalbant, tiesioginį ryšį tarp dviejų įvykių: atsiradus vienam būtinai atsiranda ir kitas; be to, pažymėtinas ir tiesiogiai proporcingas santykis tarp atitinkamų savybių. Bet tai, kas pasirodo nagrinėjant sąmonę, yra kintantys sąryšiai tarp sąmonės duotybės ir daiktų bei reiškinių. Suprantama, žiūrint į reiškinių, galima teigti, kad jis yra; bet vienu ir tuo pačiu metu jis yra arba tvarus, arba kintantis. Šie momentai, nors ir susiję su daiktu, vis dėlto negali būti tapatinami su juo. Vadinasi, jau galima teigti, kad abu simboliai yra sąmonės “objektai”, o ne gamtos duotybės. Šiuo atveju nenorima pasakyti, kad gamtos daiktai negali būti arba pastovūs, arba kintantys; teigiama visai kas kita: sąmonės struktūra yra kitoje sferoje, kuri neegzistuoja nei gamtiškai, nei antgamtiškai, kitaip sakant, dvasiškai. Dar griežčiau sakant, egzistuoja tik gamta, yra tik vienas pasaulis ir kalbėjimas apie daugybę pasaulių yra prieštaringas. Taigi ieškodami sąmonės neturėsime pernelyg daug reikalų su kokia nors dvasia, psichologija, gamta ir t.t.

Pažymėtina, kad kintantis santykis tarp gamtos daiktų ir sąmonės simbolių parodo, kad sąmonė yra fenomenas, kurį įvardija teorijos ir netgi jusliškas daiktų matymas. Juk bemaž nereikia jokių išsamių įrodymų, kad jusliškai mes daikto apskritai nematome. Mes matome kraštus, fasadą, sudarome perspektyvas, spalvas, bet ne patį daiktą. Taigi daiktas, kaip pastovus dydis, yra sąmonės objektas; daiktas, kaip kismas, irgi nėra juslinė duotybė – jis taip pat yra sąmonės objektas. Šiuo atveju pastovumas ir kismas nėra daiktai, bet sąmonės simboliniai fenomenai, kurie sudaro, kaip jau minėta, *gyvybingą dabartį*. Tačiau tokie fenomenai nėra išvengiami, nepaisant to, kokias simbolines sistemas, kokias

teorines pažiūras, kokius julinčius patyrimus mes priimtume – bet kur ir bet kada. Vartojant tradicinę kalbą, šie fenomenai sudaro ne gamtos, tikrovės, tiesos, dvasios, bet jų visų patyrimo sąlygas. Priėmus gyvenimo dabarties – *patvarumo ir kismo* fenomeną, atsiveria šių tyrinėjamų sąmonės simbolių skalė. Pirma, reikia pažymėti, kad šitokie fenomenai, pasirodantys kultūrų simbolinėse sferose, taip pat ir gamtotyros sąvokose, yra ne gamtos arba kultūrų išraiškos, bet sąmonės simboliai. Vadinasi, jie, kaip fenomenai, dar nėra pagrindiniai sąmonės formavimosi būdai, bet veikia sudaro vienos sferos sąmonę, atveriančią kitas sferas. Antra, šitie fenomenai paklūsta specifinėms taisyklėms, kurių formavimosi dėka pasaulis yra patiriamas visiems prieinamais būdais. Kaip tik dabar ir reikia pažvelgti į tokias taisykles.

Apskritai paėmus, sąryšį tarp patvarumo ir kismo galima metaforiškai išreikšti kaip santykį tarp vertikaliosios ir horizontaliosios plokštumos. Patvarumą galima laikyti vertikaliaja plokštuma, kuri susijusi su horizontaliuoju kismu; ir atvirkščiai, kismas gali būti vertikalė, susijusi su patvaria horizontaliaja plokštuma. Šitai apibrėžus sąlygas, šiuos sąryšius galima nagrinėti kaip tam tikras taisykles. *Pirma*, kiekviena patvarumo būklė gali būti palaikoma ir galbūt netgi skatinama kitimo procesu. Antra, kapitalizmas individui niekada ir niekur nesuteikia gyvenimo garantijų. Gavęs darbą, toks asmuo bus labai veiklus, jeigu norės jį išlaikyti. Darbštumas tampa patvarumo palaikymu. Šie fenomenai sudaro *gyvybingą dabartį*. Taip, pavyzdžiui, kitoje sferoje asmuo prisišlieja prie vienokio ar kitokio pobūdžio fundamentalistų revoliucijos, kuri tikisi sukurti valstybę, besiremiančią krikščioniškuoju, islamiškuoju, induizmo ar bet kuriuo kitu kultu. Toks žmogus kovos ir aukosis, žudys ir kentės, kurdamas absoliučiai nekintamą valstybę. Jo įnirtinga veikla taip susijusi su absoliučiu patvarumu, kad pastarasis yra palaikomas be jokios atodairos. Tokie pat fenomenai pasirodo kuriant imperijas. Imkime Hitlerį ir jo išvedžiojimus, įspūdingai perteiktus Leni Riefenstahleso sukurtame filme *Thiump des Willens*. Čia aptiksime atsakymą į klausimą, kodėl subyrėjo Vokietija: gyvenimo tikslas yra absoliuti ideologija, sudaranti nekintamą ir amžiną pamatą ir reikalaujanti absoliučios veiklos bei pasišventimo ją kuriant ir palaikant. Palaikymas reikalauja kariškos veiklos, *Švento ordino* sukūrimo, įtraukiančio visą valstybę. Tie patys dalykai – Stalino gyvybinėje dabartyje. Jo veikla remiasi primestu istoriniu tikslu, eschatologija,

reikalaujančia sunaikinti visas kliūtis. Tiesmukiška veikla ir absoliutus patvarumas sudaro tokių asmenų sąmonės fenomenus, nepaisant to, kad jie tuos fenomenus gali išreikšti simboliškai, pasitelkę įvairius pasakojimus, Koraną, Bibliją, Bhagavad-gitą arba dykumose perkaitusią vaizduotę. *Antra*, kismas gali patvarumą ardyti, griauti, netgi mėginti sunaikinti. Pastovūs įstatymai, kurie turi tradicinę galią, nesvarbu dėl kokių priežasčių, laikomi ribotais; tai neva kliūtys atvirai kūrybai, o todėl jie turi būti atmetami, sunaikinami, nes varžo visą veiklą, kuri praranda kūrybiškumą. Moterų sąjūdžiai šiame amžiuje rodo tokios sąmonės formavimąsi. Norint išsilaisvinti iš patriarchalinių įstatymų, esančių ne tik visose institucijose, bet taip pat ir kasdienėse kalbos struktūrose, meno formose, ritualiniuose kultuose, reikia pakeisti kalbos būdus, reikia surasti visai kitą balsą. Jei toks balsas nieko nesugriauna, jis yra patiriamas kaip išslydęs iš patvarių pagrindų ir esąs kol kas kūrybiškas. Dzenbudistas keliauja nuo mokytojo prie mokytojo ieškodamas Budos ir nuolatos išgirdamas atsakymą, kad Budos čia nėra ir šios paieškos yra bevaisės. Antai ateina Nietzsche ir savo metaforomis bei alegorijomis griaua visas patvarias tiesas ir vertybes, daiktiškumą, šitai parodydamas, kad toks patvarumas yra tik praeinančio kismo kaukės, neturinčios jokio patvaraus pagrindo. *Trečia*, patvarumas gali kismą slopinti ir apskritai jo nepripažinti. Visa tai, kas kinta, yra amžinybės šešėlis, kuris neturi jokios tikrovės, arba kismą lemia amžinas įstatymas. Įvairios likimo sąvokos, ritualiniai teiginiai apie absoliutinę ir viską valdančią būtybę sudaro šios gyvybingos dabarties reiškinius. Pastaruoju atveju galima netgi teigti, kad anarchizmas, remdamasis absoliutinės laisvės patvarumu, slopina įvairovę ir reikalauja išlyginti laisvę. Galima teigti, kad įvairios prisikėlimo, reinkarnacijos sąvokos taip pat būdingos šiai sąmonei. Nepaisant asmens šiandieninės veiklos, toks asmuo yra tik *karmos* – reikmių išraiška (ar pats asmuo tai žino, ar nežino – nėra svarbu). *Ketvirta*, patvarumas gali būti apibrėžtas taip, kad jis kismą skatintų, jo reikalautų, o kismas be tokio patvarumo galbūt netgi sunyktų. Patvarumas ne tik palaiko, bet taip pat skatina įvairiausių įvykių, skirtingus veiksmus ir laikinus (netgi iki suirimo) sąryšius. Kaip rodo istorija, yra pakankamai daug tokio patvarumo pavyzdžių; imkime demokratiją, kaip bendruomenėje sukurtą instituciją. Tokios institucijos patvarumas įgalina įvairaus pobūdžio kismą, pagrindžia nevienodas konstitucijas ir, be to, suformuluoja tam tikrus principus, kad netgi šias konstitucijas būtų

galima keisti ir sudaryti galimybes kiekvienam žmogui savo paties noru siekti visai kitų tikslų, negu siekia kiti. Gan akivaizdu, kad patvarios institucijos niekur nepatiksimė – tai nėra daiktas, psichologinė ar protinė būklė. Ji susidaro kaip patvarus sąmonės fenomenas, kuriant demokratinę bendruomenę. Dar pavyzdys. Imkime budizmą: čia galimi įvairūs Budos apibūdinimai – vieno apibūdinimo ne tik nepakanka, bet aprėpiami visi kintantys apibūdinimai. Buda, kaip patvarumo simbolis, reikalauja, kad budistas netgi atmestų Budos mokymą, nes tasai mokymas sudarytų per didelį kismo trikdymą. Kalbant apie sąmonės, kaip fenomeno, sferą, Budos nėra. Buda – tai patvarumas, kuris įgalina nuolatinį kismą.

Šios apibrėžtos nuorodos sudaro spontaniškai pasirodančius sąmonės fenomenus ir jų sąryšių taisykles. *Gyvenimo dabartis*, susidedanti iš patvarumo ir kismo, turi keturias sąmonės taisykles. Šios taisyklės gali pasirodyti per įvairiausias kultūrinės, gamtinės, žmogiškas kultūrinės išraiškas. Šio teiginio esmė paaiškėja tada, kai atsiveria kintantis santykis tarp gyvenimo dabarties ir įvairių jos spontaniško susidarymo būdų. Nors šie fenomenai, sudarantys gyvenimo dabartį kartu su jų sąryšių taisyklėmis, pasirodo visur ir visada, tačiau žvelgiant į juos kaip į sąmonės formavimąsi, galima pamatyti jų sukurtus simbolius, kurie įgalina dar svarbesnius fenomenus. Pastarųjų jau nebūtų galima vadinti fenomenais, nes jie nepasirodo visose simbolinėse išraiškose, gamtos ar antgamtiniuose, kultūriniuose vaizdiniuose bei pagrinduose; jie formuojasi prieš kalbines sąvokas ir pasirodo minėtoje *gyvenimo dabarties* sferoje. Kitaip tariant, kismas ir patvarumas bei atitinkamos sąryšių taisyklės, kaip fenomenai, tampa nuorodomis arba savybėmis, per kurias atsiveria ikisimbolinė sąmonės arba čia aptariama pro-simbolių (*Ur* simbolių) sąmonė.

Visa tai, kas gali būti

Iki šiol aptarti du gyvybingos dabarties fenomenai: patvarumas ir kismas. Tačiau drauge vos pastebimai atsiskleidžia jų sąryšių taisyklės, išreikštos kultūrų bei gamtos patyrimo dėka. Tokios taisyklės atveria *vidurkį*, kuris, rodos, nepriklauso nė vienam iš tų dviejų fenomenų, nors jis atsiveria šių fenomenų sandūroje. Ši sfera yra apskritai pasyvi ir neturi jokių asmenybės bei tikrovės priemaišų. Įvardyti šio vidurkio būklę neįmanoma nei objektyviai, nei subjektyviai. Jis pasirodo tik tada, kai teigiama, kad tarp patvarumo ir kismo yra skirtumų ir sąryšių. Aptariamuoju momentu pasitenkinsime šia

kuklia pradžia. Jeigu pradėdame tuo vidurkiu ir norime jį išlaikyti kaip duotybę, tai pasirodo, kad toks išlaikymas visuomet svyruoja: išlaikymas – tai nuoroda į kismą, o vidurkis rodo patvarumą. Dalyvaudamas kismo procese visais įmanomais būdais išlaikau pakankamą patvarumą ir drauge turiu varžytis su kismu. Atvirkščiai, jei aš pasineriu į patvarumą, tai aptinku, kad kismas persmelkia mano būklę. Iš pradžių galima teigti, kad toks *vidurkis* yra atsivėrimas abiem fenomenams, kaip to vidurkio galimybėms. Pasvyrant į vieną pusę – kartu nurodoma kita, ir atvirkščiai, pasvyrant į kitą pusę – nurodoma pirmoji. Nors abi nurodo viena kitą, tačiau jos taip pat viena kitą ir išskiria. Kiekviena jų, gyvendama pasyviai, atliepia kitą ir ją reprezentuoja, bet negatyviai. Jei vartosime žodį *intencionalumas*, tai galėsime teigti, kad čia yra dvi *vertikalios intencijos*. Pirmoji, kuri pasyviai kyla iš vidurkio, atsiveria būtinai horizontalioje sferoje kaip kitas jos aspektas, t.y. pasyvi intencija, sudaranti kismą, visuomet atsiveria (šioje analizės sferoje) patvarumo atspindyje. Ir atvirkščiai, pasyvi patvarumo intencija yra tiesiogiai atspindima kismo. Bet abi pasyvios intencijos yra abiejų intencijų atsivėrimas. Reikia pabrėžti, kad žodis *intencija* neturi nieko bendro su mano paties ar kito žmogaus subjektyviais ar objektyviais veiksmais. Mano paties ir kito žmogaus veiksmai sudaro tik pasirinktus pavyzdžius. Kitaip tariant, ontologinėje tikrovės sferoje aš esu pasaulio žmogus ir visuomet įgyvendinu arba vieną, arba kitą vertikalią intenciją. Abi jos iš esmės galimos, kaip yra galimi jos pirmapradžiai simboliai – patvarumas ir kismas. Bet kaip tik šiuo momentu atsiveria minėta vidurkio patyrimo savybė, kuri nurodo vidurkį *pro-simboliškai*, kaip galimybę. Pastaroji yra nebyli, ji nesimbolizuoja nei tikrovės, nei nieko kito, todėl ji yra transcendentalinės sąmonės pirmavaizdis. Šis pirmavaizdis persmelkia visą dabartį, visą gyvybingą duotybę ir yra visų horizontų horizontas, visų kitų intencijų bei jų taisyklingų sąryšių vieta.

Galimybė, kaip transcendentalinės sąmonės pirmavaizdis, atsiveria kaip pradmeninis įstatymas: iš esmės ji negali būti įgyvendinta vienu kartu ir iš principo ji negali būti niekada visapusiškai įgyvendinama. Todėl galimybė nėra chaosas, bet pasirodo kaip pamatinės taisyklės. Vien tik pažvelgus į vidurkį ir jo pasvirimą į vieną ar kitą galimą intenciją, paaiškėja, kad tos intencijos įgyvendinimas vienoje sąmonės sferoje – patvarume – rodo, jog kita intencija dar yra galima. Taigi pasyviai gyvenamas patvarumas leidžia suprasti, kad tai yra visata, užpildžiusi visą galimybę. Tiesioginis, nors dar

nepastebėtas atbalsis į tokią visatą, yra jos nepakankamumas. Kadangi pasyviai priimta galimybės forma yra patvarumas, tai pasaulis pasirodo suformuotas visam laikui. Bet kadangi visa tai jau buvo nuspręsta visam laikui, tiesioginis atbalsis yra perskaitymas dabartyje neišvengiamų padarinių, kurie reikalingi tam, kad suprastume nekintančią visatą. Dabartis tampa būtinos ateities nuoroda. Kitaip tariant, iš pasyviai patiriamo patvarumo, kaip tikrovės, ir parenkami objektai, nepaisant to, ar jie būtų gamtos daiktai, ar simbolinės formos, kurios konkretizuoja ir reprezentuoja trūkstamą komponentą, atvirą galimybę – jos reikia tam, kad būtų galima užpildyti pirmąją intenciją, nes pastaroji buvo užpildyta tik iš dalies. Drauge čia pasirodo *pro-simbolis*, nors ir kitu veidu. Kadangi intencija konkretizuoja galimybę, kaip patvarią tikrovę, ir dabarties tikrovė perskaitoma kaip visos praeities ir ateities neišvengiama reikiamybė, kismas pasirodo kaip tikrovėje neįgyvendinama galimybė; jis pasirodo tik *pro-simboliškai*. Nors sąmonė aktyviai konkretizuoja kismą, pastarasis yra tik *išreikšta*, bet neįgyvendinta tikrovė. Įvardijant psichologinės sferos simboliais, dabarties tikrovės perskaitymas parodo tai, kas yra visiškai aišku: raida, kitimas yra iliuzija – visa tai padeda susitaikyti su nepakeičiamu likimu. Atvirakščiai, vidurkis skverbiasi į kismo intenciją ir konkretizuoja visatą kaip nuolatinį kismą, o čia susidaro patvarios tikrovės formos, kurios tik *išreiškia* patvarumą. Tai visiškai suprantama: pažymėti žaidimo kauliukai, kaip patvarūs daiktai, atveria *stokojančią reikšmę*, kaip iki-simbolinę patvarumo galimybę, nors jie pasirenkami tik siekiant pagrįsti nenusakomą, kintančią ateitį. Kartu su kiekvienu kauliukų metimu visa tai atveria kismas. Kauliukai atveria nusakomumą, nes būtent jie atveria kismo fenomeną. Pastarąjį aspektą nagrinėsime kitame, galbūt netgi svarbesniame, sąmonės lygmenyje. Šiuo kartu reikia pažymėti, kad pirmoji vertikali kismo intencija gali pasirinkti patvarias tikroves, siekdama pagrįsti tos intencijos nepakankamumą, papildymo reikmę, ateities nenusakomumą, o drauge ir pačių pasirinktų daiktų iki-simbolinį patvarumą – kaip neužimtą, stokojančią reikšmę. Čia kai kurios patirtos tikrovės yra pasirenkamos kaip iki-simbolinės išraiškos, kurios rodo kismą, o, pavyzdžiui, įvykiai yra pasirenkami kaip iki-simbolinės patvarumo išraiškos. *Viena esminė pirmavaizdžių ypatybė yra ta, kad jie dalyvauja esmingai tikrame pasaulyje; jie parodo, kad iš esmės pasaulis yra toks, koks jis susidaro pirmųjų intencijų sferose*. Jeigu iš pusiausvyros pirmoji intencija svyra į kismą, tai ji *pasirinks*

tikrovę, kuri užtikrins intencijos konkretumą; tai Herakleito upė, kuri tampa tikru pro-simboliu, nes į ją kreipiasi kaip į tikrovinį visų kitų simbolių pagrindą. Šitaip upė įgyja amžiną patvarumą. Nors jau turėtų būti suprantama, bet reikia įsidėmėti, kad pasirinktos tikrovės, kurios išreiškia bet kurią pirmąją intenciją, turi galios tapti taisyklėmis, išrenkančiomis iš visatos tas tikroves, kurios visuomet patvirtina pirmosios intencijos pasirinktą tikrovės išraišką. Čia ir atsiranda metafizika: pasirinktoji tikrovė pasidaro tokia svari, kad jos funkcija, pavyzdžiui, patvarios intencijos išraiškos, išnyksta ir tuo pačiu metu susikūrusią sąmonę uždengia pasirinktoji tikrovė. Štai kodėl metafizikai spekuliuoja apie tai, kokia yra sąmonės tikrovė: medžiaginė, psichologinė, biologinė, dvasinė ir pan.

Pagaliau – be aptartosios sąmonės analizės, esama ir kitų sąmonės susidarymo savybių. Pirma, pagrindiniai sąmonės simboliai – patvarumas ir kismas – sudaro du fenomenus, kurie reikalauja į juos nukreiptų intencijų; tai pavadiname *vertikaliosiomis intencijomis*. Pastarosios atveria *vidurkį*, arba, kitaip tariant, *galimybę* kaip pirmavaizdį, kuris išreiškia kryptį į pasaulį (arba kaip patvarumą, arba kaip kismą). Persvara, kuri turi polinkį į vieną pusę, pavyzdžiui, į kismą, sukuria trukmės nepakankamumą, o pasirinkimas patvarių dalykų, simbolių, kurie sudaro iki-simbolinę sferą, kaip galimybės reikšmę, *tikrovėje* nėra įgyvendinamas. Ir atvirakščiai, nuokrypis į visatą (arba netgi į tam tikrą patvarų objektą) taip pat sukuria nepakankamumą, kuris reikalauja kismo; pastarasis taip pat įgis neįgyvendinamos galimybės iki-simbolinę reikšmę. Atrodo, kad čia susiformuoja *trys* iki-simboliniai variantai, kurių rėmuose yra patiriamas pasaulis; todėl jie ir vadinami transcendentalinės sąmonės pirmavaizdžiais. Tai būtina pakopa, iš kurios kilsime į transcendentalinės sąmonės lygmenį, kuris susidaro iškilus pro-simboliams. Svarbu atverti per pro-simbolius pačią transcendentalinę sąmonę, nors, kaip minėta, ne tik jos pro-simboliai arba jų simboliai, bet ir ji pati neegzistuoja. Kitaip tariant, ji susidaro ir išnyksta pasirodant ir išnykstant fenomenams. Kadangi pastarieji – išreiškiantys pro-simbolius – tai sąmonės požymiai, mums ir reikės atpažinti tuos požymius, jei norime įvardyti transcendentalinės sąmonės susidarymą.

Transcendentalinė sąmonė

Kaip minėta, pirmavaizdis *galimybė* gali būti interpretuojamas kaip *vidurkis*, *pusiausvyra*, kuri

atsiveria dviem pagrindinėms intencijoms. Nepaisant to, kuri intencija yra įgyvendinama, ji spontaniškai susidaro kartu su kita intencija (nepriklausomai nuo to, ar šito noriu aš pats arba kas nors kitas, netgi kokia nors absoliuti mistinė būtybė), kuri nurodo savo pačios nepakankamumą ir tuo būdu parodo skirtumą tarp savęs (pavyzdžiui, kaip kismo) ir jos įvardinto pro-simbolio. Nuokrypis į visatos patvarumą bereginti atveria neišvengiamą skirtumą tarp jo ir kismo reikšmės galimybės. Dėl šios priežasties darosi abejotinos įvairios asociacijų teorijos, teigiančios, kad, pavyzdžiui, norint pažinti dabartinius dalykus, reikia juos sutapatinti su patirtais panašiais praeities dalykais. Transcendentalinė sąmonė susikuria ne iš asociacijų panašumo, bet kaip tik iš visų duotybių skirtumo. Šią transcendentalinę sferą išreiškia įvairios patyrimo struktūros. Imkime kaip pavyzdį laiko patyrimą – ne kaip kismo simbolį, bet kaip praeitį – dabartį – ateitį. Nepaisant to, kaip šis patyrimas būtų interpretuojamas – tikroviškai, kantiškai ar Husserlio kūrybinės veiklos pagrindu, jis susideda ne iš panašybių, bet iš skirtumų. Teigiant semiotiškai, minėtų žodžių prasmė susideda ne iš jų panašumo, bet kaip tik iš jų skirtumo. Nors jie priklauso vienam semantiniam laukui, jų reikšmės įvardijamos taip, kad kiekvienas žodis įgyja reikšmę ne iš savęs, bet nurodydamas skirtumą tarp savęs ir kitų žodžių. Žodis šioje sferoje neturi jokios teigiamos reikšmės, nes jo reikšmę visada aptiksime tarp žodžių skirtumo. Tą pačią transcendentalinę sąmonę sukuria Heideggerio *ontologinis skirtumas* tarp daiktų ir jų būties, nepaisant to, kaip tą būtį suprastume: ar kaip laiko sąlygojamą visų galimybių galimybę (mano požiūriu, tai būtų arba pirmavaizdis, svyruojantis tarp dviejų galimų intencijų, arba pirmavaizdis, kuris rodo, kad daiktai visuomet atveria į ką nors daugiau, į jų laiko galimybes), ar kaip kalbos išgales. Net ir Derrida kuria būtent tokią sąmonę savo dekonstrukcijos metodu. *Skirtumas yra pirmesnis už būtį.*

Pasiekę šią sferą, kuri turėtų vadintis *transcendentaliniu skirtumu*, galime įvardyti tai, kas pasirodo kaip intencionalumo fenomenas. Pradedant simboliškais fenomenais – patvarumu ir kismu, fenomenų intencionalumas išryškėja taip, kad kiekviena intencija nurodo ką nors tokio, besiskiriančio nuo jos pačios. Taigi patvarumas turi intenciją, kuri visuomet nukreipta į kismą, ir atvirksčiai. Reikia atsiminti, kad visos šios analizės formos apima transcendentalinę sferą. Tačiau šios sferos išraiškas taikant kultūros aspektams, pavyzdžiui, kalbant apie psichologinius dalykus, galioja ta pati sąmonė: kiekviena psichologinė intencija iš esmės skiriasi nuo savo objekto.

Kitaip tariant, ir kultūros simboliai remiasi transcendentaliniais *dėsniais*. Tačiau, kaip jau buvo pabrėžta, tokia pat transcendentalinė sąmonė sukuriamą pro-simbolinėje sferoje. Nepaisant to, kaip mes tokią sąmonę norėtume pertvarkyti, pati pertvarkymo raida ir sukurtų šią sąmonę.

Atsimintina, kad iš viso nėra reikalo kartoti šios sąmonės susidarymo arba pertvarkymo procesų, nes čia nieko naujo neaptiksime – abu procesai neperžengia transcendentalinių pro-simbolių dėsnų. Bet kartu reikia įsidėmėti, kad apibūdinti pro-simboliai nėra vieninteliai. Įvardyto transcendentalinio skirtumo tqlimesnis nagrinėjimas atskleidžia visur esantį, bet labai retai pastebimą pro-simbolį. Jis sukuria problemišką santykį su tam tikru sąmonės aspektu – jos permatomumu, *transparencija*. Šis pro-simbolis buvo pagrindinė problema, dėl kurios ginčijosi Merleau-Ponty ir Sartre'as. Sartre'as teigia, kad yra *nebūtis*, o todėl ji yra grynai permatoma, nors niekada neaptinkama. Merleau-Ponty primygtinai nurodė esminį sąmonės miglotumą – dėl to, kad fenomenai nėra *be galo* skaidrūs (tarsi jie būtų dievybės), bet yra susisluoksniavę tiek į gylį, tiek į plotį. Norint jų ginčą išspręsti, viską reikia perkelti į transcendentalinę sferą, kur iš esmės ir atsiveria *transparencija*. Jei turėsime galvoje panašumą arba dar griežčiau – tapatumą ir netgi tapatybių jungtį, jos negalėtų būti permatomos. Jos sutaptų. Taigi permatomumas reikalauja skirtumų: vieno fenomeno nuoroda į kitą atveria jų tarpusavio *transparentiškumą* jau vien dėl to, kad jie nurodo vienas kito skirtumus, nurodo tai, kad kiekvienas gali būti permatomas tik skirdamasis nuo kitų. Taigi netgi banali empirizmo teorija, teigianti, kad žmogaus sąmonė susideda iš juslinių asociacijų, kad dabarties patyrimas, nors nepakankamas ir momentinis, yra papildomas panašių praeities juslinių duomenų, pripažįsta kitos sferos fenomenus, turinčius permatomumą per skirtumą: dabartį ir praeitį, kurių permatomumas gali atverti asociacijas. Minėtinas ir santykis su kita, taip pat banalia, dekonstrukcijos teorija, kuri kyla iš Heideggerio *ontologinio skirtumo*. Dekonstrukcija teigia, kad iš viso neįmanoma aptikti pozityvios esmės, pozityvių terminų, nes visa tai įstringa skirtumų lauke. Kitaip tariant, reikšmė esanti amžinai užlaikyta. Šioje sferoje pirmiausia pasirodo kismas, susijęs su iki-simboliniu ir visada stokojančiu reikšmės patvarumu. Čia ir atsiveria *transparencija* tarp dviejų pirmųjų intencijų – atsiveria taip, kad dekonstrukcija krypta į kismą ir drauge pasidaro *transparentiškos* jos nurodytos iki-simbolinės reikšmės. Antra, be pozityvių terminų,

kurie pasirodytų kaip skirtingi, skirtingumas išnyktų; be to, skirtingumas yra transparentiškas per tapatybę. Skirtumas permatomas per tapatybę, ir atvirkščiai. Griežtai kalbant, šioje transcendentalinio skirtumo sferoje pasirodo *transparencija*, *permatomumas*, kaip šios sferos pirmavaizdis. Žinoma, reikia dar kartą priminti, kad, kaip sąmonės fenomenas, transparencija neturi jokio egzistencinio būvio; jis sukuriamas gyvybingame patyrimo.

Nors atrodo, kad jau pasiekėme galutinį transcendentalinės sąmonės susidarymą, vis dar norisi atverti kitas sferas, nors jos nebegali vadintis iki-simboliniėmis, nes pasirodė kaip fenomenų būsenos. Klausimas kyla tik simbolinėje sferoje: ar būtų įmanoma sukurti patvarumo sąmonę, kaip identiteto formą, kuri nereikalautų kismo, ir atvirkščiai, ar būtų galima sukurti kismo sąmonę be patvarumo. Suprantama, į tokį klausimą galima atsakyti tik nurodant fenomenus, turinčius tokią sudėtį. Šis klausimas itin svarbus vien dėl to, kad įvairios Heideggerio filosofija grindžiamos kryptys, įskaitant dekonstrukciją, neigia tokią galimybę, teigdamas, kad esanti tik viena intencija, kurią įvardija nenutrūkstamas skirtumų kismas. Jau minėta, kad be pozityvių terminų skirtumų nebūtų galima patirti. Bet teiginys, kad yra pozityvių terminų duotybių, taip pat reikalauja pripažinti, kad toks teigimas nebūtų tik metafizinė prielaida; svarbu parodyti, kaip visa tai susidaro kaip transcendentalinis patyrimas. Bet aptikti tokį patyrimą nėra lengvas uždavinys. Pačioje pradžioje galima aptarti patvarumą, kaip susikūrusį sąmonės simbolį. Čia reikia pasakyti, kad šį simbolį aptiksime bet kuriai kultūrai priklausančio asmens išgyvenimuose. Štai aš laukiu bičiulio, be perstojo ir kantriai, nors ir ieškau kokio nors ženklo, kuris pertrauktų šitą laukimą. Jau dešimt po penkių. Laikas sustoja. Jau vienuolika po penkių; nors šis pokytis turėtų pasirodyti kaip laukimo patvarumo pertrūkis, tačiau jis pasirodo ne kaip pertrūkis, bet kaip dalykas, kuris turi, turėjo ir turės būti visada: laiko pokytis įvyksta tik tada, kai jis turi įvykti – bet ne anksčiau ir ne vėliau. Šitai žvelgiant, tasai pokytis apskritai nėra pokytis, veikiau patvarumo lūkesčių sąmonė: aš vis dar laukiu – minutė po minutės – patvaraus laiko situacijoje. Nei laukimas, nei laikas neturi jokio polinkio į kismą. Abu pagrindžia vienas kito patvarumą. Čia pasirodo sąmonė, kuri vienos intencijos duotybę pagrindžia tokia pačia duotybe: patvarumas pagrindžia patvarumą. Pirmosios intencijos savęs pagrindimas sudaro ne dekonstravimo prielaidą, bet kokį nors sutapimą, pavyzdžiui, *egologinį*: aš ir aš. Žinoma, kituose sąmonės susidarymo lygmenyse būtų apskritai beveik neįmanoma nurodyti egologinį *aš ir*

aš sutapimą – dėl to, kad visos ikišiolinės analizės formos susijusios su patvarumo/kismo simbolių ir jų sąryšių sferomis. Tik atsivėrusioje sferoje, kur patvarumas pagrindžia patvarumą, nėra reikalo nurodyti jokios trukmės – tarsi vienas įvykis eitų po kito; čia pasirodys jau visai kitoks permatomumo fenomenas.

Šį fenomeną aptarsime po to, kai trumpai pažvelgsime į priešingo fenomeno galimybę: ar yra sąmonės sfera, kurios simbolinės išraiškos apima tik kismą (kismas sutampa su kismu). Reikia atsiminti, kad anksčiau atrastos taisyklės (kalbant apie simbolinius transcendentalinės sąmonės fenomenus ir apie iki-simbolinės šios sąmonės duotybes) atskyrė dvi plačias sąmonės apimtis, nors pastarųjų susidarymas atskleidė visai kitokį pobūdį. Bet dabar sąmonės susidarymo logika reikalauja intencionalumo duotybės, kuri ir turėtų atsakyti į iškeltą klausimą. Kaip ir patvarumo-patvarumo atveju, galima pradėti kultūros raiška bei gyvenimo būdais. Jau žinome, kad galima turėti identitetą kaip aš savirodą. Štai pavyzdys. Aš gyvenu šiuolaikinio kapitalizmo visuomenėje, turiu darbą ir bijau jį prarasti. Reikalas rimtas, reikia sparčiai dirbuotis, nes bendrovės savininkas gali kartkarčiais išlįsti iš už kampo ir sučiupti tinginiaujant. Pakuoju į kartonines dėžes pigias sukneles ir apatinukus. Dirbu visą dieną, padarydamas mažą pertrauką; jau ketvirta valanda, bet reikės dirbti iki aštuonių vakaro – juk dabar įtemptas Kalėdų laikotarpis. Įvairios neskoningų spalvų, nekokybiško darbo ir pigios medžiagos suknelės ir kelnaitės siunčiamos į visus kontinentus, kur jas parduos. Tai, lyg netuštėjantis maišas, padengs išlaidas, mano skurdų užmokestį ir savininko keliones – pradedant Europa ir baigiant širdies priepuoliu. Esu laimingas: čia dirbu aštuoniolika mėnesių. Mano kaimynas nėra toks laimingas: jį jau atleido ir dabar jis valo miesto tualetus. Įtemptas laikotarpis. Dirbu ilgas valandas ir sutaupysiu keletą dolerių, gal pavyks pauostyti žolelių – bus linksmiau. Žmona ketina šį šeštadienį pusę dienos praleisti parduotuvėse. Galėsiu pasimatyti su tokia visai nepėsčia mergužele. Aš nežinau, dėl ko ji su manimi slapta susitinka, bet ką darysi – reikės suteikti pasauliui daugiau džiaugsmo. Antai konvejeris skubiai pristato naują suknelių ir kelnaičių pluoštą, kita konvejerio trauklė – dėžę. Rankos visa tai bematant supakuoja – juk savininkas už jas ir moka: nei mano protas, nei jausmai jam nėra reikalingi. Jausmus aš slapta dovanuju šeštadieniais tai mergaitei.

Darbas, kismas, nepertraukiama trukmė, rankų skubėjimas. Viskas plaukia: pigiai nudažytos suknelių spalvos, sintetinės medžiagos kvapai, slidžios ir

truputį blizgančios plastmasinės rožės, priklijuotos prie kelnaičių – grynasis empirizmas. Aš skubu. Dar sparčiau dirbti skatina kapitalizmo darbo laikinumas, netikrumas, persmelktas įvairių įvykių, raginančių dar skubiau dirbti, ir vaizduotės. Čia atsiveria kismu pagrįstas kismas, kai vienos rūšies kismą skatina kitos rūšies kismas. Nieko patvaraus nėra, ir sąmonės patvarumo fenomenas apskritai nesusidaro. Bet čia paaiškėja, kad fenomenai šioje sferoje turi ypač įdomią savybę. Jie neina vienas po kito, bet remiasi viena pagrindine intencija, kismu: abi kismo rūšys yra pagrindžiamos kartu. Taip, kaip buvo apibrėžta anksčiau, kalbant apie patvarumo pagrindimą patvarumu, kai susidaro patvarumo fenomenų rūšys – tarsi viena dengtų kitą. Čia jau susidaro lygiagretūs fenomenai, turintys visai kitokią sąmonės pobūdį. Dėl šios priežasties svarbu neišleisti iš akių tam tikrų reikalavimų. Pastarieji gali būti įvardinti kaip *retroaktyvūs* sąmonės atžvilgiu. Jie rodo, kad simbolių ir pirmavaizdžių sferoje, taip pat ir jų sukurtame *transcendentalinės transparencijos* lygmenyje, nėra nei laiko, nei amžinybės – šiuos fenomenus gali geriausiai išreikšti gelmės *metaforos*. Kismą atveria patvarumas (ir atvirkščiai). Pirmavaizdžius atveria intencijos, teigiančios vieno ar kito simbolio ontologinę pirmenybę. Svarbu ir tai, kad skirtumai, net ir transcendentalinis skirtumas, pasirodo per išskirtąsias duotybes.

Gelmės fenomenai svarbūs dėl to, kad būtų galima atpažinti sferą, kuri: 1) gali sudaryti visai kitokius fenomenus ir 2) gali atverti galutinį, galbūt netgi patį save kuriantį, transcendentalinės sąmonės pagrindą. Norint visa tai suprasti, reikia itin saugotis įvairių ontologinių, metafizinių ir netgi kultūrinių prielaidų įnašo. Mūsų ontologinis patyrimas liudija, kad dalykai skiriasi; jie yra arba kažkas viena, arba kažkas kita. Taip pat žinome, kad norėdamas pastebėti skirtumus žmogus turi perimti reikalingus judesius, kaip yra kinestezijos, svarstymo, skaičiavimo ir netgi formalizavimo atveju. Nors pastarieji trys nesietini su empiriniais metodais, jie yra visiems pažįstami iš tiesioginio patyrimo. Kiekvienas moka skaičiuoti – tai yra šioks toks protinis judesys. Bet mūsų fenomenų tyrinėjimas rodo visai ką kita, ypač pasirodžius *permatomumo* pro-simboliui. Pastarasis jau turi savybių, kurioms būdinga kitokia logika: *nei viena, nei kita*. Pavyzdžiui, patvarumo ir kismo simbolių permatomumas rodo, kad tai nėra nei vienas, nei kitas simbolis – nors mes tokį permatomumą vadinome pro-simboliu. Metafizinėje sferoje Būtis ir Niekas, kaip arba/arba galimybė, savo sandūroje atveria permatomumą, kuris nėra nei

viena, nei kita – nei Būtis, nei Niekas. Tas pats ir su kultūros simboliais, kurie turi visatos išraiškas – *laikinumą ir amžinybę*; jų tarpusavio permatomumas nėra nei amžinybė, nei laikinumas. Šią logiką taikant pro-simboliams, pirmoji intencija, turinti patvarumą ir drauge sudaranti ikisimbolinę kismo galimybę, atveria tą patį fenomeną, kuris nėra nei viena, nei kita. Bet kartu šio fenomeno nepavyksta išvengti, nes be jo nebūtų patiriami skirtumai ir tarpusavio permatomumo aspektai.

Transcendentalinis judesys

Atogrąža į gelmės fenomenus atveria permatomumą kaip esmę ir leidžia išvelgti besikuriančio sąmonės *judesio* bruožus. Jo esama kiekviename teigime, neigime, skirtume ir permatomume. Atpažinti šio judesio bruožus nėra lengva, bet iš principo įmanoma. Pradėti galima nuo paprasto teiginio: visos spalvos ištįsusios paviršiuje. Erdvinių daiktų tįsumas atsiveria per spalvą, tačiau pastarosios savybės neina viena po kitos, bet matyti viena per kitą, nepaisant jų loginių skirtumų. Šį tarpusavio permatomumą lemia judesys, kuris vienu ir tuo pačiu metu išskiria ir būtent čia, kaip gelmės fenomenus, vieną per kitą atveria abi savybes. Nors ontologinis aiškinimas ir intucija teigia, kad kiekvienas judesys yra laikinas, tačiau laike ir trukmėje transcendentalinis judesys, pasirodantis minėtame transcendentaliniame skirtume, neturi jokio laikinio ir netgi amžino būvio. Kaip minėta, dviejų simbolių duotybės permatomumą pagrindžia judesio tarp tokių duotybių ir per tokias duotybes susidarymas. Jei viena iš duotybių yra kismas, o kita – patvarumas, tai jų permatomumas kaip skirtumas atsiveria judesyje per juos pačius; tai nėra nei viena, nei kita, nei judesys, nei patvarumas (ar būvis). Šioje sferoje susidarantis sąmonės judesys nereikalauja metafizinių arba ontologinių prielaidų. Kaip žinome iš įvairių tradicijų, aštri kova tarp įvairių ir netgi priešingų krypčių, t.y. kova, kuri nuolat pasikartoja, sukuria tokį sąmonės judesį, kuris reikalauja iširti ir sujungti pozicijas, sudaryti priešpriešas griežtai atskiriant krypčių ypatybes bei pozicijas. Toks transcendentalinis judesys, susidarantis kaip sąmonė, yra įgyvendinamas visada ir visur, nors jis nėra būdingas vienam ar kitam laikui, vietai, amžinybei ar visatai. Šioje sferoje žodžiai praranda galią, nors be tradicinių simbolių ši sfera iš viso neparodytų mums pažįstamų veidų. Taigi Vakarų galvosenoje mes vartojame žodį *judesys*, kuris apskritai neturi tokio *pakankamumo*, kad galėtų būti tiesioginiu šio

fenomeno atitikmeniu. Bet patvarumas taip pat pasirodytų nepakankamas, nes tarp jų bematant pasirodytų minėtas transcendentalinio skirtumo judesys. Vienas jo bruožas, kuris atveria galimybę suprasti istorinius, kultūrinius sąryšius ir skirtumus, yra *gelmė* arba *gelmių permatomumo judesys*. Šis judesys turėtų būti įvairių intencijų – ir vertikalinių, ir horizontalių – pagrindas, ir šiuo atveju jis vartotinas kaip judesys tarp pagrindžiančiojo judesio, kuris pasirodo kaip vertikali intencija, įvardijanti priešais esantį dalyką kaip patvarų aspektą. Ir atvirkščiai, patvarios sąmonės pagrindas atskleis dalykus kaip kintančią pusę. Didžiausias keblumas, dėl kurio nelengva aptikti šį kertinį fenomeną, yra tas, kad kiekvienas jo pasirodymas turi polinkį tarsi ištirpti viename ar kitame simbolyje, o kartais ir pirmavaizdyje – kaip permatomumo lygmenyje. Pastarasis – labiau nei kiti – transcendentalinį judesį gali ištirpinti visai nepastebimai. Patvarumo intencijos nepakankamumas sukuria ikisimbolinę galimybę, tiesiogiai permatomą per patvarumą, ir atvirkščiai. Dėl šios priežasties atrodo, kad išvis jokio judesio nereikia. Dar kartą pasiekiamo *tarp* – ne kaip sąryšį, bet kaip itin svarbų fenomeną, kuris savo ruožtu atskleidžia, kad transcendentalinės sąmonės simboliai ir pro-simboliai nėra kokių nors dalykų simboliai, bet, tiksliau kalbant, yra metmenys. Šis terminas nėra tikslus ne tik dėl to, kad jis turi erdvinės metaforos pobūdį, bet dar svarbiau – tai nėra apibendrinta abstrakcija, sąvoka ar vaizdinys. Tokie metmenys susidaro patiriant dalykus bei įvykius; tai bendrasis patyrimas, kuris skiriasi nuo individualių atvejų ir nuo abstrakčių apibendrinimų. Tokios sąmonės metmenys, susidarę patyrimo, kaip tik ir yra pagrindas, kuris suteikia galimybę įvairiausiai metafiziniais bei ontologiniais būdais spręsti klausimą, kaip iš esamų daiktų atsiranda individualios sąvokos arba apibendrintos sąvokos. Abi sąvokų

rūšys remiasi tuo, ką graikai vadino *arche*. Tai nėra individuali arba bendroji daiktų savybė. Čia neaptarsime šios problemos, nes filosofai ją gerai žino kaip neišsprendžiamą Vakarų tradicijos problemą. Tai, kas čia pasirodo kaip *matmuo*, ir yra sąmonės – tam tikros bendrybės priešpriešiais individualumui ir apibendrinimui – susidarymas. Transparencija čia pasirodo kaip bendrumo permatomumas per bendrumą tarpusavio judesyje. Kitaip tariant, šis judesys nustato metmenų duotybes, kurios yra ne tik skirtingos, bet taip pat ir *bendraduotys*, duotybės išvien. Šis judesys ir pasirodo būtent šitaip, nes jis ne tik išsiskiria ir sudaro permatomumą, bet taip pat sudaro *bendraduotį*. Šioje sferoje *simboliai, kaip sąmonės pirmavaizdžių požymiai, yra metmenys, kurių skirtumas ir junginys atsiskleidžia kaip bendraduotys; visa tai ir sudaro transcendentalinio judesio patvarumą* tarp jų. Kitaip sakant, *jungiantysis skirtumas nėra nei patvarumas, nei kismas, nei laikas, nei amžinybė, bet jų permatomumo judesys*. Taigi toks judesys ir yra intencionalumo pagrindas iš *gelmės* į bet kurį metmenį. Perkeltine prasme jį galime vadinti judesiu, kuris visuomet susidaro kaip transcendentalinės sąmonės genezė – intencijų, simbolių ir pro-simbolių genezė. Koks būtų patyrimas įgijęs tokią sąmonę be jokių pro-simbolių? Nei patvarumas, nei kismas, nei laikas, nei amžinybė, nei praeitis, dabartis, ateitis, nei čia, nei ten, bet drauge visada ir visur. Čia patyrimas ištirptų šiame judesyje be atminties, be laukimo, be jokio identiteto, be vardo. Bet kaip tik šios sferos patyrimo pasaulio bangos siaustų per šios sąmonės lygmenį, kuris neturi jokio atsparumo, jokio pasipriešinimo. Kitaip tariant, paties pasaulio fenomenai *galvotų manyje, dalykai galvotų manyje*, šelstantis jusliškumas – *tarsi tik gimusio gyvūno – siaustų manyje. Čia būtų pasiekta palaima*. Tuomet, ir tik tuomet, aš pajausčiau pasaulį, tačiau išreikšti jį įstengčiau galbūt tik dainuodamas.